

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

за темою

«Конституція України – основний закон установчої суверенної влади Українського народу»

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Поняття конституції. Види класифікацій
2. Функції, принципи, юридичні властивості та структура Конституції України
3. Реалізація Конституції України
4. Внесення змін до Конституції України

Література основна

1. Конституційне право України: підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.

2. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]: за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. - Одеса : Юридична література, 2017. - 256 с.

3. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.

4. Конституційне право України: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” / уклад.: Ю. Г. Барабаш, В. П. Колісник, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 178 с.

Додаткова література

1. Гаврильців М. Т. Реалізація Конституції України: ефективність дії та напрями її забезпечення в умовах конституційно-правової реформи // Право і суспільство. 2020. № 2. С. 25-31.

2. Бориславський Л. Конституція України: її реалізація та способи удосконалення // Вісник Конституційного Суду України. 2014. № 4. С. 103-110.

Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2014_4_33. (дата звернення:

10.07.2023р.)

1. Поняття конституції. Види класифікацій

Поняття «конституція» має давню історію, якій вже більше двох тисяч років. За цей час існували різні підходи до розуміння даного поняття. В епоху Стародавнього Риму конституціями називали розпорядження імператорів. Щодо наукових досліджень, то там взагалі поняття «конституція» тривалий час (до XVIII ст.) вживалося в значенні устрою держави. Сучасна європейська конституційно-правова наука вкладає в дане поняття розуміння конституції в якості нормативно-правового документа, який має правову природу Засадничого акту. Така традиція бере початок з епохи буржуазно-демократичних революцій (XVIII-XIX ст.).

В одному з останніх опублікованих в Україні ґрунтовних підручників з конституційного права за загальною редакцією М.І. Козюбри зазначено: «Нині під конституцією розуміють систему правових принципів і норм, виражених в єдиному нормативному акті найвищої юридичної сили або кількох таких актах, в яких закріплено засади правового становища (статусу) особистості та її відносин з державною владою, основи соціально-економічного устрою, політичної системи, організації й діяльності держави та її ключових органів, місцевого самоврядування, а також відносин держави зі світовою спільнотою (засади зовнішньо-політичної діяльності держави).

Традиційним є підхід до вживання поняття «конституція» в якості реальної (фактичної) (йдеться про дійсні умови конституційного або неконституційного правопорядку) і юридичної конституції (йдеться про самі правові норми конституції).

На політичній карті сучасного світу перебуває більше 200 держав. Кожна з них має свою правову історію, але тільки окремі з них не мають конституції. Така поширеність конституцій в сучасному світі робить актуальним питання класифікації конституцій. Це надасть можливість краще розібратися у всьому різноманітті даних документів в рамках національних держав.

Класифікувати конституції за способом прийняття можна на такі, що прийняті парламентами або установчими зборами (народні) і такі, що видані одноособово монархами (даровані).

Також конституції можуть бути тимчасовими і постійними. Даний розподіл стосується часових рамок дії конституцій. Не менш важливим є розподіл конституцій за ступенем кодифікації – кодифіковані й некодифіковані.

Одним з найбільш ефективних критеріїв для класифікації конституцій, який дозволяє зрозуміти історію їх становлення, є їх групування за історичними умовами прийняття – конституції першого (приймались в умовах буржуазно-демократичних революцій (кін. XVIII – кін. XIX ст.), другого (приймались в період соціалістичних революцій (поч. XX ст.), третього (приймались після другої світової війни (40–80-ті роки XX ст.) та четвертого (приймались після розпаду «соціалістичного табору» і припинення «холодної війни» (з кін. 80-х і до сьогодні) поколінь.

2. Функції, принципи, юридичні властивості та структура Конституції України

Конституція України – це акт установчого характеру найвищої і суверенної влади Українського народу, в якому закріплені основні засади правового статусу людини, її взаємовідносин з державою, як і порядок організації державного урядування, місцевого самоврядування, громадянського суспільства.

Юридична сутність конституції отримує свій прояв в її основних функціях (юридична, установча, регулятивна, охоронна тощо), юридичних властивостях (найвища юридична сила; особливий порядок прийняття та внесення змін; політико-правовий характер; установчий характер; підвищена стабільність; програмний характер) і принципах (народовладдя, поділ державної влади; соціальної, демократичної, правової держави; державного суверенітету; рівності громадян перед законом і судом).

Конституція України була прийнята 28.06.1996р. Структурно даний документ включає Преамбулу, 15 розділів (161 стаття зібрана у 14 розділах, а XV розділ містить 17 перехідних положень).

Розділ I «Загальні положення» (ст. 1–20). Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» (ст. 21–68). Розділ III «Вибори. Референдум» (ст. 69–74). Розділ IV «Верховна Рада України» (ст. 75–101) Розділ V «Президент України» (ст. 102–112). Розділ VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади»

(ст. 113–120). Розділ VII «Прокуратура» (ст. 121–123) виключено на підставі Закону від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII Розділ VIII «Правосуддя» (ст. 124–1312). Розділ IX «Територіальний устрій України» (ст. 132,133). Розділ X «Автономна Республіка Крим» (ст. 134–139). Розділ XI «Місцеве самоврядування» (ст. 140–146). Розділ XII «Конституційний Суд України» (ст. 147–153). Розділ XIII «Внесення змін до Конституції України» (ст. 154–159). Розділ XIV «Прикінцеві положення» (ст. 160–161). Розділ XV «Перехідні положення» (п. 1–16-1).

Чинну Конституцію України можна ідентифікувати у наступних положеннях:

- за юридичною формою – писана;
- за історичними умовами розроблення українська конституція належить до четвертого покоління конституцій;
- за способом прийняття є народною (прийнята Верховною Радою України, яку одноразово на це уповноважив Український народ);
- за порядком внесення змін і доповнень є жорсткою;
- за формою політичного режиму є демократичною; за строком дії є постійною.

3. Реалізація Конституції України

Поняття «реалізація Конституції України» відображає модель втілення конституційних норм в життя. Розгляд даного питання здійснюється на основі загальнотеоретичних уявлень про реалізацію правових норм, яка передбачає існування таких її способів:

- 1) дотримання;
- 2) використання;
- 3) виконання;
- 4) застосування (особлива форма реалізації норм права).

До всього цього потрібно додати важливу деталь реалізації саме норм Конституції України, адже згідно з ч. 3 ст. 8 Зasadничого акту України: «Норми Конституції України є нормами прямої дії».

Дотримання конституційних норм. У ст. 68 Конституції України зазначено: Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності».

Дотримання конституційних норм є моделлю пасивної поведінки та формою реалізації, яка передбачає утримування від дій, які суперечать нормам конституції. У такому випадку реалізуються заборонні конституційні норми, а в їх основі знаходяться заборонні диспозиції.

Виконання конституційних норм. У даному випадку мова йде про активну поведінку (суб'єкти права зобов'язані виконувати Конституцію та закони України; держава повинна виконувати ратифіковані міжнародні договори; кожен громадянин України має виконувати свої обов'язки) суб'єктів права, яка випливає з приписів конституції.

Використання норм Конституції України. У даному випадку суб'єкти права діють шляхом реалізації наданих їм суб'єктивних прав у вигляді правомочностей або ж дозволу. Така форма реалізації передбачає наявність розсуду у суб'єкта права щодо здійснення чи не здійснення певних дій. Наприклад, громадянин може реалізувати своє пасивне виборче право (висунення кандидатом на виборах), або і не реалізувати.

Застосування конституційних норм. Дану форму реалізації конституційно-правових норм ідентифікують як особливу форму, адже вона пов'язана з діяльністю спеціальних суб'єктів, які наділені повноваженнями вирішувати відповідні спори. Тут важливо пам'ятати, що норми Конституції України – це норми прямої дії.

4. Внесення змін до Конституції України

Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I "Загальні засади", розділу III "Вибори. Референдум" і розділу XIII "Внесення змін до Конституції України", попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Законопроект про внесення змін до розділу I "Загальні засади", розділу III "Вибори. Референдум" і розділу XIII "Внесення змін до Конституції України" подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

Питання для самоконтролю

- 1. Коли, де і у зв'язку з чим виникло поняття «конституція», які зміни зазнав зміст цього поняття з плином часу?**
- 2. Які функції виконує конституція в житті держави і суспільства?**
- 3. Які юридичні властивості конституції?**
- 4. З яких основних елементів складається структура конституції?**
- 5. Які існують способи прийняття конституції?**
- 6. Яку роль виконує Преамбула Конституції України, що вона встановлює?**